

EVOCARE

Cea care avea să ajungă la notorietate în mediile intelectuale sub numele Margareta Sterian vedea lumina zilei la Buzău, în 16 martie 1897, ca fiică a Aureliei și a lui Moise Weinberg. La o vârstă fragedă rămânea orfană de mamă și, destul de repede, pierdea și protecția tatălui (recăsătorit), încât ființa ocrotitoare cea mai apropiată avea să-i fie, până târziu, bunica maternă. Îi va dedica numeroase pagini evocatoare, străbătute de căldura recunoștinței pentru eficiența rolului ei tutelar. Iar când i-a venit sorocul să treacă la cele veșnice (9 septembrie 1992), locul ales odihnei eterne fusese decis în apropierea bunicii, pe aleea principală a Cimitirului Filantropia.

A crescut în austeritate, pregătită astfel pentru o existență modestă, mai ales în împrejurările prigoanei rasiale, dar și după aceea, ostracizată din cauza incompatibilităților cu șabloanele dogmatismului totalitar. Strădaniile bunicii de a-i asigura condițiile unei educații superioare s-au văzut răsplătite odată cu ivirea primelor semne ale unei spiritualități multiplu dotate. De tânără, a excelat mai întâi în domeniul artelor plastice (grafică, pictură, ceramică, tapiserie), apoi și în literatură (poezie, proză, memorialistică, traduceri). Instrucția artistică și-a desăvârșit-o la Paris. Își va rafina privirea și capacitatea de percepție în contact cu realitățile lumii moderne occidentale, inclusiv Statele Unite, unde ajungea după căsătoria cu cel de-al doilea ei soț, Paul Sterian (prețuit în elita intelectuală, redevabil foiletonist – integrat în echipa lui Nae Ionescu de la „Cuvântul”, pe teme economice, sociale, culturale, uneori chiar despre itinerariile parcurse în compania Margaretei). Când nu se deplasa personal, lăsa opera picturală s-o reprezinte în expoziții europene sau în galerii private, obținând aprecieri până la Tokio.

Deși era firavă, de la natură, pe deasupra marcată de o afecțiune a coloanei vertebrale contractată în anii copilăriei, n-a părăsit atelierul, șevaletul și masa de scris nici ajunsă nonagenară. S-a distins artistic în mijlocul unei generații extrem de înzestrate, maturizată în focul unor dispute și confruntări inovatoare, după vrednice ucenicii la universități repute din străinătăți. Îndată după debut, s-a aflat deseori, pe simeze, alături de protagoniști ai avangardei, de talia lui Marcel Iancu (fondator al mișcării Dada, la Zürich) sau Milița Petrașcu (trecută prin atelierul lui Brâncuși) și a beneficiat de apropierea lor spirituală, fără ispită frivolă a imitației șocului produs de mode intrate în atenție pe moment. Margareta Sterian a căutat în arsenalul modernității laturile rezistente, poate mai puțin spectaculoase, dar de intense reverberații. Primită în echipa de investigații etnografice a lui Dimitrie Gusti, a explorat cu tenacitate filioanele folclorului autohton, straturile sale de arhitate, interpretate și aduse la suprafață, în atenția contemporanilor, cu un suflu de originalitate neostentativă, dar plină de prospețime. Frapant în desenele și tablourile artistei este calmul lăuntric, nici un fel de precipitare, desăvârșită spontaneitate a prospectării celor mai tainice izvoare până la limita înfrățirii cu sugestia onirică, impregnată de transcendență și extindere a spațiilor către structuri fantastice. Datorită amploarei deschiderii sale către lumi ignorate mai înainte, a cules sufragii ale criticii și comentarii publice, de la întâile manifestări personale. Încă la începutul anilor '30, Eugen Ionescu lua act cu entuziasm de noua sensibilitate intrată în competiția valorilor plastice. Aproape concomitent, Mihail Sebastian, fin degustător de artă, aducea motivații suplimentare entuziasmului stărnit de debutantă: „Pictorul [...] nu-ți oferă o adunare de tablouri dulcege, nu-ți întristează dorul de plămăuire nouă și de meditație adevărată cu o colecție de cărți poștale și flori artificiale, ci, punându-ți sub ochi frânturi din materialul vibrant și viu care te înconjoară, îți bucură sufletul și privirea cu o reprezentare viguroasă...”.

Ar fi de remarcat aici neașteptata simetrie de destin. Prin tată, Mihail Sebastian avea și el rădăcini la Buzău, unde a revenit ades. Probabil, n-a fost greu să stabilească anumite afinități cu Margareta Sterian, dovadă că, în vremurile de restricte ale urgiei rasiale, o vizită, după cum atestă *Jurnalul* scriitorului. Se poate deduce că n-a fost la voia hazardului acel proiect, de la începuturile carierei lor, să alcătuiască împreună o carte despre Paris.

Peste ani, la ora sintezei definitorii, un exponent al generației tinere, poetul Marin Sorescu, el însuși îndrăgostit de uneltele picturii, trasa un inspirat bilanț: „Luciul de porțelan al picturilor Margaretei Sterian, dispuse parcă pe suprafețe rotunde, de vase ori obiecte ciudate, translucide, care deformează ușor imaginile, alungindu-le ca sub vraja unei mării, conferă acestor lucruri o aură specială, inconfundabilă în pictura noastră de azi. Ba chiar și de ieri, întrucât, această pictoriță exuberantă în senectute vine din urmă cu veacul douăzeci, purtându-și cu candoare aluviunile de prospețime din primele decenii, decantate în imagini... E o lume în aceste pânze, miraculoasă și realistă, ce te absoarbe și te fascinează... Arta Margaretei Sterian s-a specializat într-un fantastic carnavalesc, de bălci, ritual și ceremonie... Compozițiile se adună ca în desenele copiilor în jurul temelor atracțioase, precum circul, Moșii. Dacă Theodor Aman picta, cu savantă seriozitate, hore, modernismul Margaretei Sterian reține covrigul, ca să zic așa, al horei, transformat în arenă de circ și îl umple cu lei și pantere, tigri și leopardi, cai și elefanți, făcându-și numărul lor tare. Ceva din ironia lui Toulouse-Lautrec, ceva din decorativul circului pointilist al lui Seurat... Ceva misterios se întâmplă între personaje. Și „personajele”, ce pot fi deopotrivă cocoși, fluturi, îngeri, diavoli, își comunică în permanență ceva la ureche, țin o pisică în brațe, smulg o pană din coada cocoșului etc.”. (Margareta Sterian, Ed. „Meridiane”, 1985)

În 1988, se tipărea o amplă culegere din opera poetică (Ed. „Mihail Eminescu”, cu o introducere de Eugen Simion), iar în 2004, un somptuos album *Poeme – Imagini – Proze*, cu prefață de Dan Hăulică, după narațiunile cu miez preponderent confesiv din volumul intitulat *Castelul de apă*, editat cu prilejul expoziției organizate în cadrul Muzeului Național de Artă la împlinirea a o sută de ani de la nașterea prodigioasei creatoare. Explorări succesive în universul artistei, abordat pe compartimente, a întreprins muzeografa Mariana Vida: *Opera Grafică* (Ed. Tehnică, 2002), *Între cer și pământ – Grădinile de vis ale Margaretei Sterian* (Casa de editură și comerț „Scaiu – SRL”, 2004), iar în 2007, *Opera pictată* (Ed. „Alicat”). Tot la „Alicat” se tipărise, în 2005, altă selecție din poeziile Margaretei Sterian, de astă dată cu o prefață de Ana Blandiana. Aceeași casă editorială a patronat elegante reeditări ale traducerilor efectuate de Margareta Sterian din poezia modernă americană (*Aud cântând America*) și din poezia britanică (*Eternă bucurie-i frumusețea*). Lucrări monografice asupra realizărilor sale plastice au semnat, pe rând, Olga Bușneag, Virgil Mocanu, Vasile Florea. Se cuvin menționate și filmele documentare realizate de Marilena Rotaru, Sanda Vișan, Fr. Mrzsz. Propulsarea în posteritate a memoriei Margaretei Sterian datorează mult inițiativelor și perseverenței legatarului ei testamentar, domnul Mircea Barzucă. (G.Ș.)

Prozatorul Ovidiu Constantinescu își invita adesea prietenii în casa liniștită, cu camere vagon, cărți și tablouri, de pe strada Uranus, dispărută sub buldozerele ce au pustii terenul ca să fie înălțată Casa Poporului. Veneau acolo Doinaș și Irinel Liciu, Marcela Cordescu și soțul ei, Vladimir Colin, Negoșescu și Crohmălniceanu, Nina Cassian, Ion Omescu, seara, la o cină frugală. Acolo am fost prezentă Margaretei Sterian, care m-a invitat la expoziția ei, recent deschisă la Dalles. Era prima importantă expoziție a artistei după succesele ei notorii din anii '30. Expoziția mi-a tăiat respirația, un univers nemaivăzut, o lume mirifică, neașteptată... un Eden. Picturile expuse la Dalles, în 1969, readuceau în discuție, ar fi trebuit să provoace animate schimburi de opinii, continuitatea demersului artistei față de începuturile carierei ei, să se evidențieze faptul că, iată, artista se afla încă în avangarda „realismului magic”, emblema teoretică sub care se manifestase inițial, caracterizându-i contribuția la mișcarea de modernizare, având încă, după patruzeci de ani de la primele cristalizări, mare trecere.

Pentru restrânse elite, îmi aduc aminte de vizita lui Marin Preda, care părea încântat de ce vede și sărutase ceremonios mâna artistei, pentru cei ce nu uitaseră prezența pictoriței în ambianța interbelică, expoziția marca o relansare. Numai că unii croniciari ai momentului, tributari metehnelor criticii din perioada 1947-1954, au iscodit în opera artistei penibile deficiențe, de natură a-i descalifica pe ei, înainte de toate. În anii următori, am început să pictez iar Margareta Sterian m-a acceptat ca ucenic. Ea nu corecta nici lucrările personale, iar, dacă era nemulțumită, le relua în întregime, conform unui principiu preluat de la Braque și anume: „este bine sau rău, atâta tot – mai lucrează!”.

Gustul artistei – m-am convins în varii ocazii – era infailibil. Prietenia pe care Margareta Sterian mi-a acordat-o a venit ca un dar imens, a fost o onoare nesperată, având ca rezultat o obligație morală, cărora încerc din răspuțeri să le corespund. Pictorița era o fire sensibilă, timidă, își iubea munca cu tenacitate, fără emfază, fără îndemnuri, precum modesta albină, harnică și disciplinată. Ca în mitul lui Sisif, își asumase destinul, nici cu amărăciune, nici cu exaltare, cu supunerea firului de iarbă. Margareta Sterian nu îngăduia accesul spre ființa ei intimă, nu făcea caz de greutățile întâmpinate, nu-și etala izbănzile, întâmplările bune sau rele în care putea fi angrenată, nici nu dădea sfaturi. Manifesta interes față de evoluția confrăților, nu le căuta nod în papură. Totdeauna, în expoziții, găsea mai curând ceva de admirat. Iubea pictura lui Andreescu și-l socotea geniu picturii românești, vedea în opera lui un fior deosebit, de necondiționată modernitate. Era de părere că nimeni, până la el și după aceea, nu simțise peisajul autohton cu atâta acuitate.

Deși apropiat al artistei ani de zile, în clipe faste ca și la ceas de răscruce, informațiile pe care le dețin vin din frânturi de conversație, asociate cu date transmise de alții, din unele cărți care cuprind mențiuni despre activitatea și existența artistei, conjugate cu împrejurări la care am fost martor.

Artista păstra despre prima ei copilărie imaginea pe care și-o crease atunci și care nu fusese alterată de timp sau de conjuncturi, imagine scumpă ei. Era imaginea unei copilării aureolate de dragostea bunicii, un personaj aproape biblic, ce aducea cu Golda Meir, totul scăldat în feeria unui decor de teatru.

În atelierul de broderie al bunicii, între tinerele ucenice, printre mătasurile și costumațiile elegante păstrate cu sfințenie, ale mamei ei timpuriu decedate, în plină tinerețe strălucitoare, apoi în pitoreștile târguri românești unde bunica ajungea în căutarea de clienți pentru migălitele broderii și unde se întâmplau spectacole de circ în plină piață ori în dughene, ce adăposteau reprezentații cu *Moartea Cleopatrei* ori *Șarpele boa cu cap de damă*, Margareta Sterian a intrat în contact cu o lume care nu semăna cu cea reală, o lume parcă de benzi desenate. Ambianța aceasta, imaginile culese atunci au rodit în timpul creator al artistei, au reverberat benefic și i-au dat imbod să imagineze un univers inconfundabil.

Viața nu i-a oferit de la început certitudinea profesională. Căsătoria cu

un tânăr bancher din Ploiești, descrisă de artistă în *Castelul de apă*, a lăsat-o fără zestrea substanțială pregătită de tatăl ei, negustorul Weinberg din Buzău. Sunt încredințată, deși artista a negat permanent, că următoarea ei căsătorie – femeie tânără, inteligentă, cultivată, splendidă, elegantă, își confecționa singură rochiile – cu Paul Sterian, la fel tânăr foarte inteligent, ambițios, mai puțin chipeș, dar cu talent literar – Călinescu l-a înregistrat în *Istoria* monumentală cu formula „Paul Sterian, evreu”, dar se înșela! – i-a deschis accesul spre o altă societate și i-a stimulat cariera. Sprijiniți de tatăl lui Paul Sterian, un medic faimos în epocă, soții au plecat la Paris, pentru studii. Experiență crucială, cum vor demonstra, la întoarcere, ecurile stărnite de prima expoziție a pictoriței. Martori la eveniment au mărturisit că întregul „mic Paris” intelectual era de față la vernisaj iar zierele s-au întrecut în a vesti apariția unei noi stele pe firmamentul picturii bucureștene. Alte probe au confirmat că artista se instalase în primele rânduri ale generației ei. Ceea ce nu a pus-o la adăpost de surprize și neajunsuri cu diuimul.

Despărțită de Paul Sterian, amenințările au survenit pe măsură ce s-a intensificat campania publică antisemită.

În timp ce prietenii din preajmă s-au alăturat fostului soț, ajuns demnitar în urma atașamentului pentru regimul de mână forte al regelui Carol II, artista va fi radiată din breasla artiștilor în mod abuziv, lăsată fără adăpost prin aplicarea legiilor rasiale. Fără mijloace sigure de întreținere, traumatizată de avalanșa măsurilor segregacioniste, creatoare se vedea obligată să trăiască de azi pe mâine, într-o locuință sordidă, lipsită de multe dintre bunurile moștenite de la bunică. Îi rămăsese însă meșteșugul broderiei, învățat de ea și perfecționat la Paris, pe când studiasse și artele decorative. A căutat, așadar, soluție salvatoare în confecționarea de pălării. Mai executa portrete pentru cei înstăriți, destule pierdute cu vremea, în parte și pentru că maniera ei modernă de tratare nu convenea totdeauna modelelor. Concomitent, în atelierul-magherniță, artista a abordat ciclul traducerilor din poezia engleză și americană, a tălmăcit teatru, în parte jucat, fără ca numele ei să fie menționat. Au circulat și unele portrete nesemnate ori inscripționate cu pseudonime, pe când firavele drepturi de autor erau încasate și aduse de tânărul Mihnea Gheorghiu, care a și preluat asupra sa răzlete lucrări de grafică. Speranțe ivite o dată cu încheierea cumplitului război, oarece iluzii alimentate de victoria asupra nazismului, s-au năruit îndată ce comuniștii au forțat abdicarea Regelui Mihai.

La instalarea republicii populare, în 1948, se profila la orizont alt calvar, încă mai greu de suportat, prin contrast cu propaganda lozincardă. Cea dintâi măsură represivă menită s-o afecteze pe Margareta Sterian a fost topirea antologiei de poezie americană, urmată de supunerea la anchete umiltoare în beciurile Prefecturii, de unde a scăpat numai grație intervenției decise a lui Mihail Sadoveanu, prețuitor fidel al operei ei. Fusese integrată într-un lot de intelectuali, considerați susținători ai cercurilor pro-americane. De aici, înlăturarea încă o dată din rândurile organizației de artiști, de astă dată agrementată și cu stupide ședințe de îndoctrinare și demascare, adevărate rechizitorii sub învinuirea de cosmopolitism, decadentă, pactizare cu dușmanii poporului. N-a fost scutită de o nouă rechiziționare a apartamentului, pe care-l va redobândi abia peste douăzeci de ani. La încercările artistei de a-și proteja drepturile minime, i-s-a replicat că „organele” vor supraveghea activitatea ei și vor aprecia în ce măsură dă rezultate favorabile. I s-a confirmat decizia, în scris, de către sculptorul Jalea. Vinovăția presiunii ideologice aparținea autorităților, dar era agravată și de comportamentul celor colegi în stare de orice, doar, doar vor dobândi privilegiul, influența, beneficii de tot felul.

O ameliorare cât de cât s-a produs, după 1965, când însăși puterea înțelese că e neproductiv să se bazeze exclusiv pe acei artiști obedienți, care se înghesuieră să-i portrețeze pe Doncea, pe Dej, pe Groza. Pe lista numelor în circulație apar persoane persecutate până mai ieri. Margareta Sterian primea invitația de a expune cu ocazia Colocviului Brâncuși.

MIRCEA BARZUCA

Continuare în pag. VII

Norul

Te privesc norule și știu că sunt sora ta;
te-nfiripi, te destrami, arzi, te-ntuneci,
te avânți, te risipești și iar te aduni din zdrențele tale;
dezlegată sunt ca urzeala ta călătoare –
de ce nu plutesc tot atât de sus?
Te zbați, nu te joci – se vede de-aici;
cauți și tu ceva, ca și mine;
niciodată goana nu va înceta...
Rareori, ca mioarele, ne odihnim în zilele senine.